

RAQAMLI IQTISODIYOTDA MAXFIYLIK VA MA'LUMOTLAR HIMOYA QILISH

Maxkamov Rustam Tavfiq ogli

Toshkent Davlat iqtisodiyot universiteti magistranti
<https://doi.org/10.5281/zenodo.10279299>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 01-December 2023 yil
Ma'qullandi: 04- December 2023 yil
Nashr qilindi: 07- December 2023 yil

KEY WORDS

raqamli iqtisodiyot, maxfiylik himoyasi, ma'lumotlar xavfsizligi, rivojlanayotgan iqtisodiyotlar, kiberxavfsizlik.

ABSTRACT

Ushbu maqolada raqamli iqtisodiyotda maxfiylik va ma'lumotlarni himoya qilishning muhim muammosi ko'rib chiqilib, rivojlanayotgan iqtisodiyotlarga alohida e'tibor qaratilgan. U ushbu mintaqalar duch keladigan muammolarni, jumladan, qonunchilikning yetarli emasligi, cheklangan texnologik infratuzilma, aholining xabardorligi pastligi va ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha yetarli tajribani o'rganadi. Maqolada keng qamrovli huquqiy asoslar, texnologik investitsiyalar va hamkorlik zarurligini ta'kidlab, shaxsiy daxlsizlik hamda ma'lumotlar himoyasini kuchaytirish bo'yicha strategik tavsiyalar taklif etiladi.

Globalashuv va texnologik taraqqiyot davrida raqamli iqtisodiyot iqtisodiy o'sish va rivojlanish uchun misli ko'rilmagan imkoniyatlarni taqdim etuvchi o'zgartiruvchi kuch sifatida maydonga chiqdi. Ushbu o'zgarish rivojlanayotgan iqtisodlar uchun asosiy omil bo'lib, ularga jahon bozorlariga yanada kirib borishni ta'minladi va innovatsion xizmatlar ko'rsatish modellariga yo'l ochdi.

Raqamli iqtisodiyot taraqqiyotni tezlashtirsa-da, u bir vaqtning o'zida ma'lumotlar maxfiyligi va xavfsizligi bilan bog'liq risklarni kuchaytiradi. Rivojlanayotgan iqtisodlar raqamli dunyoga integratsiyalashishga intilishda ko'pincha to'siqlarga duch kelishadi. Bularga ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha yangi paydo bo'lgan yoki rivojlanmagan qonunchilik asoslari, raqamli huquqlar haqida jamoatchilikning cheklangan xabardorligi va kiberxavfsizlikdagi infratuzilmaviy kamchiliklar kiradi. Tez raqamli qabul qilishning ushbu muammolar bilan o'zaro bog'liqligi paradoksni keltirib chiqaradi, bunda raqamlashtirishning afzalliklari shaxsiy hayotga xavf tug'dirishi mumkin.

Iqtisodiy o'sishga intilishda davlatlar raqamlashtirilgan iqtisodiyotdan foyda olish va shaxslarning huquqlari hamda shaxsiy hayotini himoya qilish o'rtasidagi muvozanat bilan kurashmoqda. Hukumatlar va tartibga soluvchi organlarga shaxsiy ma'lumotlarni axloqiy jihatdan to'plash, saqlash va ulardan foydalanishni tartibga soluvchi keng qamrovli asoslarni ishlab chiqish hamda amalga oshirish mas'uliyati yuklangan. Ushbu muvozanatga erishish, innovatsiyalar va iqtisodiy rivojlanish uchun qulay muhitni yaratish bilan birga, raqamli tizimlarga bo'lgan ishonchni saqlab qolish uchun juda muhimdir.

Ma'lumotlarning maxfiyligi nafaqat texnik muammo, balki shaxsiy huquqlar va iqtisodiy barqarorlikning asosiy jihati hisoblanadi.

Raqamli iqtisodiyotda shaxsiy ma'lumotlar qimmatli boylik bo'lib, uning himoyasi iste'molchilar ishonchini saqlash, raqamli tranzaksiyalarning yaxlitligini ta'minlash hamda kiberjinoyatchilikdan himoya qilish uchun muhim ahamiyatga ega. Rivojlanayotgan iqtisodlar, ayniqsa, ma'lumotlarning buzilishi va shaxsiy daxlsizlikning ta'siri iqtisodiy va ijtimoiy barqarorlikka keng qamrovli oqibatlariga olib kelishi mumkin bo'lgan mamlakatlarda katta xavf tug'diradi.

Ushbu maqola rivojlanayotgan mamlakatlarning raqamli iqtisodiyotida maxfiylik va ma'lumotlarni himoya qilishning ba'zi tomonlarini o'rganishga qaratilgan. U ma'lumotlarning maxfiyligi to'g'risidagi qonunlarning hozirgi holatini, turli sohalardagi raqamli transformatsiyaning ta'sirini va shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilishdagi o'ziga xos muammolarni o'rganishga intiladi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Rivojlanayotgan iqtisodlarda maxfiylik, ma'lumotlarni himoya qilish va raqamli iqtisodiyotning kesishishi, texnologik taraqqiyotning jadalligi va ushbu mintaqalar duch keladigan muammolarni hisobga olgan holda muhim tadqiqot sohasidir. Ushbu adabiyot sharhi ushbu mavzuning turli jihatlariga bag'ishlangan asosiy ilmiy ishlarni ko'rib chiqadi.

Volfgang Kerberning maqolasi raqamli iqtisodiyotdagi maxfiylik muammolarini iqtisodiy nuqtai nazardan tahlil qilib, raqobat siyosati, iste'molchi siyosati va ma'lumotlarni himoya qilish siyosatini birlashtirgan kompleks yondashuv zarurligini ta'kidlaydi. U raqamli bozorlar va ma'lumotlar maxfiyligi sohasidagi davlat siyosat yechimlarining murakkabligini ta'kidlab, maxfiylik va oshkor qilish o'rtasidagi kelishuvni muhokama qiladi.

Tadqiqotchi Sanchesning 2022-yildagi maqolasi raqamli bozorlar kontekstida uning evolyutsiyasi va standartlashtirishni o'rganib, maxfiylikka tarixiy nuqtai nazarni taqdim etadi. U axborot asrida maxfiylik va xavfsizlik o'rtasidagi muvozanatni o'rganadi va kompaniyalarning ma'lumotlarni monetizatsiya qilish uchun iqtisodiy rag'batlantirilishini va buning natijasida foydalanuvchi maxfiyligidagi zaifliklarni ta'kidlaydi.

Schaeferning 2023-yildagi maqolasi ma'lumotlarga egalik qilish va internet-platforma provayderlarini tartibga solish masalalariga bag'ishlangan. U maxfiylikni himoya qilishdan tashqari shaxsiy ma'lumotlarga nisbatan keng egalik huquqlariga qarshi bahs yuritadi va raqobatchilar o'rtasida anonim ma'lumotlarni umumiy foydalanishni himoya qiladi. Maqolada an'anaviy raqobat qonunining platforma provayderlarining adolatsiz savdo amaliyotlarini tekshirishdagi nomutanosibliigi tanqid qilinadi va Yevropa Ittifoqining raqamli bozorlar to'g'risidagi qonuni oldinga tashlangan muhim qadam sifatida muhokama qilinadi.

Yana bir tadqiqotchi Tiffany Curtiss o'z ishida Yevropa Ittifoqining Ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha umumiy reglamentining (GDPR) rivojlanayotgan iqtisodlarga ta'sirini o'rganadi va ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha birgalikda tartibga soluvchi sanoat yondashuvini taklif qiladi. Unda Ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha umumiy reglamenti maxfiylik qonunlarini global uyg'unlashtirish uchun namuna bo'lib xizmat qilishi mumkinligini ta'kidlaydi va ushbu reglament ta'sirida elektron tijorat o'sishidan foyda olish uchun rivojlanayotgan mamlakatlarda ta'lim va huquqiy tizimlarga sarmoya kiritish zarurligini ta'kidlaydi.

Efimtseva va Shadrinning 2020 yildagi maqolasi raqamli iqtisodiyotda shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish muammolarini muhokama qiladi va bunday ma'lumotlarni himoya qilish uchun huquqiy normalar zarurligini ta'kidlaydi. Tadqiqot global tajriba va

ularning Rossiya Federatsiyasida qo'llanilishini tahlil qilib, shaxsiy ma'lumotlarni qayta ishlashni maxfiylik huquqlari bilan muvozanatlash muhimligini ta'kidlaydi.

Taufickning maqolasi raqamli iqtisodiyotda maxfiylik va ma'lumotlarni himoya qilish qoidalarining narxi bo'yicha muqobil nazariyani taklif qiladi. U ushbu qoidalar qanday qilib ma'lum xarajatlarni ko'paytirishi va dominant firmalar uchun manbalarni rag'batlantirishni o'rganadi, bu esa miqyosdagi tejamkorliklarni keltirib chiqaradigan doimiy xarajatlar va o'zgaruvchan xarajatlarning oshishiga olib keladi.

Alsamara Tareck 2023 yilda rivojlanayotgan mamlakatlarda raqamli iqtisodiyotni rag'batlantirishi mumkin bo'lgan huquqiy mexanizmlar haqida umumiy ma'lumot beradi. U elektron tijorat, intellektual mulk huquqlari, shaxsiy daxlsizlik va ma'lumotlarni himoya qilish qonunlari hamda kiberxavfsizlik qonunlarining huquqiy asoslarini qamrab oladi. Tadqiqotda soliq imtiyozlari va venchur kapitalini moliyalashtirish kabi innovatsiyalar va tadbirkorlikni rag'batlantiruvchi huquqiy mexanizmlar ham muhokama qilinadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Rivojlanayotgan iqtisodlarda maxfiylik va ma'lumotlarni himoya qilishdagi muammolar va yechimlar

Hozirgi davrda raqamli iqtisodiyot doirasida maxfiylik va ma'lumotlarni himoya qilish sohasida rivojlanayotgan iqtisodlar bir qancha muammolarga duch kelmoqda. Biz ishimizning tahlil qismida ushbu muammolar va ularning potentsial yechimlarini o'rganishga harakat qilamiz.

1-jadvalda rivojlanayotgan mamlakatlar raqamli iqtisodiyotda maxfiylik va ma'lumotlar himoyasini ta'minlashda duch keladigan asosiy muammolar ko'rsatilgan. Ushbu jadval ushbu iqtisodiyotlar kurashayotgan asosiy sohalarni aniqlashga qaratilgan.

1-jadval. Maxfiylik va ma'lumotlarni himoya qilishdagi muammolar¹

Muammolar	Muammolar tavsifi
Normativ-huquqiy bazaning yetarli emasligi	Ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha keng qamrovli qonunlar va qoidalarning yo'qligi.
Cheklangan texnologik infratuzilma	Ma'lumotlar xavfsizligi va maxfiyligini qo'llab-quvvatlash uchun etarli infratuzilma.
Aholining past xabardorligi	Fuqarolar o'rtasida ma'lumotlarning maxfiyligi huquqlari to'g'risida umumiy xabardorlik yo'qligi.
Ekspertiza yetarli emas	Kiberxavfsizlik va ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha cheklangan tajriba.
Iqtisodiy cheklovlar	Ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha mustahkam chora-tadbirlarni amalga oshirishda moliyaviy cheklovlar.

1-jadvalda ko'rsatilgan muammolar ko'p qirrali muammoga ishora qiladi. Huquqiy bazalarning yetarli emasligi va cheklangan texnologik infratuzilma asosiy to'siqlardir. Bundan tashqari, ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha jamoatchilikning xabardorligi va tajribasining etishmasligi shaxsiy ma'lumotlarning zaifligini yanada kuchaytiradi. Iqtisodiy cheklovlar ushbu iqtisodlarning maxfiylik va ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha zarur choralarga sarmoya kiritish qobiliyatiga yanada to'sqinlik qiladi.

¹ Muallif tomonidan tayyorlandi

2-jadval 1-jadvalda belgilangan muammolarga potentsial yechimlarni taklif qiladi. Bu yechimlar rivojlanayotgan mamlakatlarning raqamli iqtisodiyotida maxfiylik va ma'lumotlar himoyasini kuchaytirishga qaratilgan.

2-jadval. Maxfiylik va ma'lumotlarni himoya qilish muammolarining potentsial yechimlari²

Potensial yechimlar	Potensial yechimlar tavsifi
Huquqiy va tartibga soluvchi islohotlar	Ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha keng qamrovli qonunlarni ishlab chiqish va amalga oshirish.
Infratuzilmani rivojlantirish	Ma'lumotlar xavfsizligini oshirish uchun texnologik infratuzilmaga sarmoya kiritish.
Jamoatchilikni xabardor qilish kampaniyalari	Ma'lumotlarning maxfiyligi to'g'risida xabardorlikni oshirish uchun ta'lim kampaniyalarini o'tkazish.
Imkoniyatlarni oshirish	Ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha tajribani shakllantirish uchun o'qitish va rivojlantirish dasturlarini tashkil etish
Xalqaro hamkorlik	Texnik va moliyaviy yordam uchun xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik qilish.

2-jadvaldagi yechimlar avval belgilangan asosiy muammolarni hal qilishga qaratilgan. Huquqiy va me'yoriy islohotlar ma'lumotlarni himoya qilish uchun mustahkam poydevor yaratish uchun juda muhimdir. Infratuzilmani rivojlantirish ma'lumotlarni buzilishlardan himoya qilish uchun muhim ahamiyatga ega. Jamoatchilikni xabardor qilish kampaniyalari va salohiyatni oshirish tashabbuslari fuqarolar va mutaxassislariga ma'lumotlarni himoya qilish uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalarni oshirishi mumkin. Shuningdek, xalqaro hamkorlik iqtisodiy cheklovlarni bartaraf etish uchun zarur texnik va moliyaviy yordamni taqdim etishi mumkin.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Raqamli iqtisodiyot rivojlanayotgan iqtisodlar uchun, xususan, maxfiylik va ma'lumotlarni himoya qilish sohasida ham imkoniyatlar, ham muammolarni taqdim etadi. Taqdim etilgan potentsial yechimlar yanada xavfsiz va ishonchli raqamli muhitni yaratishga qaratilgan. Keng qamrovli qonunchilik asoslarini yaratish, infratuzilmaga sarmoya kiritish, aholining xabardorligini oshirish va mahalliy tajribani oshirish orqali rivojlanayotgan iqtisodlar o'zlarining ma'lumotlarni himoya qilish imkoniyatlarini sezilarli darajada yaxshilashlari mumkin. Bu borada xalqaro hamkorlik va xususiy sektorning ishtiroki ham muhim ahamiyatga ega. Oxir oqibat, bu harakatlar nafaqat shaxsiy daxlsizlik huquqlarini himoya qiladi, balki ushbu hududlarda raqamli iqtisodiyotning barqaror o'sishi va rivojlanishiga ham hissa qo'shadi. Doimiy monitoring va strategiyalarni moslashtirish ushbu iqtisodiyotlarning barqaror va rivojlanayotgan raqamli landshaftga javob berishini ta'minlaydi.

² Muallif tomonidan tayyorlandi